

Louis Clerc

Kleio ja anarkia

NÄKÖKULMIA KANSAINVÄLISTEN
SUHTEIDEN HISTORIAN TUTKIMUKSEEN¹

Kansainvälisten suhteiden eteneminen on historiaa parhaimmillaan. Muutoksia tapahtuu koko ajan, kansainväliset järjestelmät ovat monenlaisia ja helposti särkyviä, niihin vaikuttavat lukuisat taloudelliset, tekniset, moraaliset kehityskulut. Muutamasta ihmisestä muodostuvat ryhmät päättävät miljoonien kohtaloista ja saavat aikaan muutoksia, joiden seuraukset ulottuvat pitkälle. Toimijat, kansalaiset ja hallitsijat, ovat jatkuvasti monien, keskenään ristiriitaisten vaikutusten alaisuudessa.

Raymond Aron, 1967²

Kansainvälisten suhteiden historia ja erityisesti Suomen ulkosuhteiden historian tutkimus ovat olleet tärkeitä suomalaisen poliittisen historian kehityksessä³. Vastaukset suomalaisen poliittisen historian peruskysymyksiin – miksi Suomi on ylipäänsä olemassa? Miten se pysyi itsenäisenä 1900-luvun aikana?⁴ – liittyvät olennaisesti Euroopan kansainväliseen politiikkaan, ja Suomen valtion ulkopolitiikan vaiheita on pidetty erityisen tärkeinä tutkimuskohteina. Mutta Suomessa ja muuallakin kansainvälisten suhteiden historia on myös kärsinyt 1980-luvun jälkeen huomattavasta statuksen menetyksestä.

Ulkopuolista kritiikkiä on tullut politologiaan suuntautuneista ”kansainvälisten suhteiden tutkimuksista” (*International Relations Studies*). Pohjoisamerikkalaisen International Studies Associa-

tion -järjestön⁵ valtavat vuosikonferenssit osoittavat hyvin, että vaikka kansainvälisten suhteiden tutkimus on erittäin laaja ja vetovoimainen tieteellinen kenttä, historioitsijoilla on ollut vaikeuksia säilyttää paikkaansa niissä. Kun konferenssien avauspuheissa esiintyjät vaativat ”hyödyllistä tutkimusta”, joka keskittyisi valmistelemaan tulevaisuutta varten eikä tutkimaan menneisyyttä ja kehittämään kansainvälisten suhteiden malleja

1. Teksti on muunneltu versio virkaanastujaisluennosta, jonka kirjoittaja piti syyskuussa 2017 astuessaan Turun yliopiston poliittisen historian professorin virkaan.

2. Raymond Aron, *Qu'est-ce qu'une théorie des relations internationales?* *Revue française de science politique* 17:5 (1967), 837–861: ”Le cours des relations internationales est suprêmement historique, en toutes les acceptations de ce terme: les changements y sont incessants, les systèmes y sont divers et fragiles, ils subissent les répercussions de toutes les transformations économiques, techniques, morales; les décisions prises par un ou quelques hommes mettent en mouvement des millions d'hommes et déclenchent des mutations irréversibles, dont les conséquences se prolongent à l'infini. Les acteurs, citoyens ou gouvernants, sont en permanence soumis à des obligations apparemment contradictoires.”

3. Ks. esim. Timo Soikkanen (toim.) *Lähihistorian palveluksessa. Turun poliittinen historia 50 vuotta*. Turun yliopisto 2015; Ilari Lindroos, Jouni Kuukkanen & Heidi Piekka (toim.) *Poliittisen historian itsereflektio. Poliittinen historia poliittisen historian tutkijoiden silmin*. Turun yliopiston poliittisen historian laitos 1998.

4. Ks. Lindroos, Kuukkanen & Piekka (toim.) 1998, 64.

5. ISA:n kotisivu löytyy osoitteesta <http://www.isanet.org>. ISA:lla on toki ollut vuodesta 2013 *Historical International Relations Section* (HIST), joka julkaisee omaa lehteä ja sai alkunsa IR-Studies'in 2010-luvun ”historiallisesta käänteestä”. Osaston perustamisen yhteydessä sen perustajat tekivät kuitenkin selväksi, ettei tarkoitus ollut tuoda ISA:aan historian tutkimusta, vaan historiallisen sosiologian esimerkin mukaisesti tavoitteena oli IR-teorioiden soveltaminen historiallisiin esimerkkeihin. Kts. esim. <http://duckofminerva.com/2012/06/historical-international-relations.html> (9.11.2017).

FT **Louis Clerc** on poliittisen historian professori Turun yliopistossa. Sähköposti: loucle@utu.fi.

eikä pohtimaan ”*rajoitettuja tapauksia*”, historioitsijoiden ääni hukkuu kansainvälisten ilmiöiden tutkimuksessa ja juoksevien asioiden kommentoimisessa talous- ja politiikan tutkijoiden kuuroon⁶.

On rakennettu siltoja, joilla historioitsijat ovat auttaneet politiikan tutkijoita ymmärtämään historiallisia tapahtumia, ja historioitsijat taas ovat aktiivisesti käyttäneet politiikan tutkimuksen teoreettisia malleja ja käsitteitä. Marc Trachtenberg pohti jo vuonna 2006 moista ”rajankäyntiä” metodikirjassaan. Hän kuitenkin totesi 2010-luvun alussa tilanteen olevan sellainen, että kansainvälisten suhteiden historian dialogi teoreetikkojen kanssa on johtanut diplomaattihistorian institutionaaliseen sulauttamiseen aputieteenä amerikkalaisiin valtiotieteiden laitoksiin⁷. Suomessa piirien suppeus on johtanut tasapuolisempaan yhteistyöhön esimerkiksi tutkimusprojektien sisällä, joko ulkoasiainministeriön tai Suomen Akatemian rahoituksella⁸. Maan kansainvälisten suhteiden tutkimuksen pääfoorumissa eli Ulkopoliittisessa instituutissa (UPI) historioitsijat ovat kuitenkin harvoin mukana: painopisteenä on nykypäivän tarkkaileminen politiikantutkimuksen menetelmillä kansallisen strategisen päätöksenteon tukemiseksi.

Historiantutkimuksen sisälläkin kansainvälisten suhteiden ja ulkopoliitikan historia on menettänyt asemansa samassa rytmissä kuin poliittinen historia yleensä. Jo Annales-koulukunta pilkkasi poliittisen ja kansainvälisten suhteiden historian arkistoriippuvuutta ja keskittymistä lyhytkestoiseen tapahtumiin, päätöksentekoon ja suurmiehiin⁹. Historiantutkimuksen pääintressit siirtyivät Suomessakin 1970-luvun metodologisten käänteiden mukana valtion huipusta yhteiskuntaan, politiikasta kulttuuriin sekä teoista retoriikkaan ja diskursseihin. Näin kyseenalaistettiin sekä diplomaatti- että sotahistorian perustat, tai pikemminkin akateemisen historiantutkimuksen voimakas uudistuminen ja vireytyminen ajoivat pikku hiljaa niiden ohi.

Pahimmillaan ”diplomaattihistoria” nähtiin vanhentuneena, patriarkaalisena ja metodologisesti konservatiivisena, ja Yhdysvalloissa esimerkiksi kansainvälisten suhteiden klassiset historioitsijat hieman eristäytyivät omaan organisaatioon¹⁰. Diplomaattihistorioitsijoiden vaistomaista realistista ja valtiokeskeistä näkökulmaa sekä sokeutta esimerkiksi sukupuolittuneille rakenteille kritisoitiin: laajentuvassa kentässä ei enää voida todeta yhtä vuorenvarmasti kuin Pierre

6. Suluissa olevat sitaattit ovat kirjoittajan muistiinpanoista kolmesta kansainvälisten suhteiden tutkimuksen konferenssista: tammikuulta 2013 KATSE-järjestön konferenssista Naantalissa, ISA:n vuosikonferenssista 2015 Torontossa ja 2016 Atlantassa.

7. Marc Trachtenberg, *The Craft of International History. A Guide to Method*. Princeton University Press 2006, 30–50 ja Marc Trachtenberg, *The State of International History. E-International Relations* 9.3.2013, <http://www.e-ir.info/2013/03/09/the-state-of-international-history/> (18.9.2017). Kiinnostava vertailukohde on taloushistorian ja taloustieteen välinen dialogi, jota Robert Margo kuvaili hiljattain pohtiessaan nk. ”*Cleiometricsin*” kehitystä: <http://voxeu.org/article/integration-economic-history-economics> (18.9.2017). Vaikka teksti on jo 20 vuotta vanhaa, Colin Elmanin ja Miriam Fendius Elmanin pohdinnat aiheesta ovat edelleen erinomainen tiivistelmä suurimmista kysymyksistä, jotka liittyvät diplomaattihistorian ja kansainvälisten suhteiden teorian välisiin suhteisiin: Colin Elman & Miriam Fendius Elman, *Diplomatic History and International Relations Theory. Respecting Difference and Crossing Boundaries. International Security* 22:1 (1997), 5–21.

8. Esimerkiksi voidaan nostaa Ville Sinkkonen & Henri Vogt (toim.) *Utopia ulkopoliitikassa*. Ulkoasiainministeriö 2014, sekä Suomen Akatemian 2015–2017 REIMAG-projekti.

9. Ranskassa Annales-koulukunnan ja ”poliittisen historian” riita voidaan kiteyttää Charles Seignobosin ja Fernand Braudelin väliseen debattiin: Braudel kuvaili Seignobosta ”arkistofetisistinä”, joka keskittyy suurmiehiin ja lyhyisiin tapahtumiin. Seignobos taas kritisoi annalistien holistista lähestymistapa, sokeutta ihmisten ja yksilöiden historialliselle toimijuudelle sekä kyvyttömyyttä tarkastella lähihistoriaa (tästä ks. Gérard Noiriel, *Le creuset français. Histoire de l’immigration XIXe-XXe siècle*. Editions du Seuil 2006, 50–67). Annales-koulukunnan yliote Ranskan historiantutkimuksessa ei kuitenkaan koskaan ollut niin totaalinen kuin maan ulkopuolella on voitu ajatella, ja 1980-luvun lopulla René Rémond keräsi yhteen erittäin vireän ryhmän tutkijoita, joita kiinnosti politiikka hyvin laajasti elämäkertoista urheilun ja taiteesta diplomatiaan, ja jotka osasivat käyttää hyväksi Annales’in metodologisia oivalluksia: René Rémond (toim.) *Pour une histoire politique*. Editions du Seuil 1988. Samalla kansainvälisten suhteiden historia pysyi voimakkaana trendinä ranskalaisessa historiantutkimuksen maisemassa (ks. Robert Frank (toim.) *Pour l’histoire des relations internationales*. PUF 2012).

10. SHAFR (Society for Historians of American Foreign Relations) on olemassa erillään AHA:sta (American Historical Association).

Renouvin vuonna 1964, että ”*valtiot ja niiden teot ovat kansainvälisten suhteiden ydin*” ja näin ollen alan luonnollinen tutkimuskohde¹¹. Tieteellinen globalisaatio varasti myös diplomaattihistorioitsijoilta heidän erikoisuutensa: akateeminen historian tutkimus on nykyään luontaisesti ”kansainvälistä” ja pyrkii joko tutkimaan kansainvälisiä ilmiöitä tai ainakin asettamaan paikalliset muodot kansainväliseen vertailuun ja osaksi kansainvälistä keskustelua¹². Globaalihistorian kehitys onkin haastanut kansainvälisten suhteiden historian tutkijat pohtimaan uusia ilmiöitä, uusia mittakaavoja ja uusia tekijöitä, kuten ei-eurooppalaisia maita ja kansainvälisiä ryhmiä¹³.

Kansainvälisten suhteiden historiallinen tutkimus on ulkopuolisten asettaman paineen, mutta myös oman sisäisen kehityksensä mukaisesti, muuttunut eri puolilla Eurooppaa ja Yhdysvaltoja aikaisempaa monimuotoisemmaksi kentäksi, jonka tutkimuskohteet, metodologiset ja teoreettiset työkalut, selitysmallit ja tarkastelun tasot ovat monipuolistuneet. Suomessakin tilanne on muuttunut paljon Juhani Myllyn vuonna 1989 kuvailemasta, jolloin ”*vanhaa diplomaattihistoriaa*” hallitsi ”*konservatiivis-humanistis-rankelainen*” ryhmä, metodologinen nationalismi ja tiukka valtiokeskisyys¹⁴. Myllyn aikana ja oikeastaan jo 1970-luvun jälkeen ala uudistui muun muassa Juhani Paasiviran työn seurauksena¹⁵. Tutkimuskohteet ovat myös kronologisesti muuttuneet, ja pääosin alan

tutkimus kohdistuu nykyään kylmään sotaan ja yhä enenevässä määrin sen loppuun.

Selittäessään kansainvälisiä tapahtumia ja ilmiöitä kansainvälisten suhteiden historioitsija on nyt tottunut liikkumaan eri tasojen, asiakokonaisuuksien sekä kronologisten mittakaavojen välillä. Tarkastellaan ensin laajasti kytköksiä kansallisten, ylijärjestöjen, kansainvälisten ja jopa henkilökohtaisten tasojen välillä¹⁶. Kirjoituksessaan *Tolstoi historien* Albert Sorel korosti vuonna 1894 venäläisen klassikkokirjailijan voimakasta kritiikkiä suurmieskulttia kohtaan. Suurmiehet ovat Tolstoin mukaan historian suurten muutostrendien päälle liimatuja keulakuvia. Kansojen olot, liikkeet ja mielikuvat luovat historiaa, eivät suurmiesten päätökset¹⁷. Kansainvälisten suhteiden ja ulkopolitiikan historian tutkimus käsittelee tietysti suuria rakenteita, vaikka alalle onkin leimallista kiinnostusta ja herkkyyttä ihmisten toiminnanvapaudelle, toimijuukselle (*agency*), sekä tapahtumien sattumanvaraisuudelle. Hiljattain *New Diplomatic History* -verkosto on nostanut nämä asiat esiin palauttamalla diplomaatit ja kansainväliset toimijat kiinnostuksen keskiöön. Diplomatiantutkimukseen kohdistuvan voimakkaan uudistuksen keskellä verkosto pyrkii laajentamaan ymmärrystämme diplomaattisista toimijoista ja diplomatiasta¹⁸.

Samalla kun kansainvälisten suhteiden historia on laajentanut tarkastelunsa muihinkin kuin vain valtiollisiin toimijoihin sekä ottanut huomioon

11. Pierre Renouvin & Jean-Baptiste Duroselle, *L'histoire des relations internationales*. Armand Colin 1964, 1. Ks. myös Karen Gram-Skjöldager, Never Talk to Strangers? On Historians, Political Scientists and the Study of Diplomacy in the European Community/European Union. *Diplomacy & Statecraft* 22:4 (2011), 696–714.

12. David Armitage kuvailee ilmiötä intellektuellihistorian tapauksessa: David Armitage, The International Turn in Intellectual History. Teoksessa Darrin McMahon & Samuel Moyn (toim.) *Rethinking Modern European Intellectual History*. Oxford University Press 2014, 232–252.

13. Hyvä esimerkki globaalihistorian kyvystä tuoda esille uusia näkökulmia kansainvälisten suhteiden historian perinteisiin tutkimusaiheisiin on Odd Arne Westad, *The Global Cold War. Third World Interventions and the Making of our Times*. Cambridge University Press 2005. Ks. myös Pierre Grosser, Comment écrire l'histoire des relations internationales aujourd'hui? *Histoire@politique* 10:1 (2010), <https://www.cairn.info/revue-histoire-politique-2010-1-page-11.htm> (6.11.2017).

14. Lindroos, Kuukkanen, Piekka (toim.) 1998, 91–104.

15. Muistelmissaan Matti Klinge kritisoi ”vanhaa” diplomaattihistoriaa ja myöntää samalla, miten kansainvälisten suhteiden historioitsijat ovat laajentaneet viiriään: ”Kansainvälisten suhteiden historia pyöri aiivan liikaa neuvottelupöytäkirjojen ja virallislähteiden varassa, vaikka tutkimus on Wienin 1814–15 kongressin ja Pariisin-Versaillesin 1919 rauhanprosessin yhteydessä aiheellisesti nostanut esiin niin sanotusti inhimillisten tekijöiden suuren merkityksen.” Matti Klinge, *Anarkisti kravatti kaulassa*. Siltala 2015, 292.

16. Patricia Clavin, Defining Transnationalism. *Contemporary European History* 14:4 (2005), 421–439.

17. Albert Sorel, *Tolstoi historien, Conférence faite à l'école des sciences politiques, 1888*. Lectures historiques, Plon, 1894.

18. Ks. esim. Paul Sharp, *Diplomatic Theory of International Relations*. Cambridge University Press, 2009; Kenneth Weisbrode, *Old Diplomacy Revisited. A Study in the Modern History of Diplomatic Transformations*. Palgrave 2014; David

rakenteet ja toimijat, se on kiinnittänyt huomionsa politiikan lisäksi muun muassa kulttuuriin, eri toimijoiden mielikuviin ja psykologiseen ympäristöön¹⁹ sekä talouteen ja sisäpolitiikkaan. Arno Mayer kirjoitti jo vuonna 1967 ohjelmallisesti, että "[...] the analytic framework of conventional diplomatic history simply must be enlarged to accommodate the complexities of international relations in an age of mass and crisis politics, in an age of international civil war".²⁰ Historioitsija pyrkii kansainvälisessäkin kontekstissa ymmärtämään poliittisia, sosiaalisia ja kulttuurisia olosuhteita sekä tunnetiloja, joissa menneisyyden ihmiset ovat toimineet.

Pohtiessaan lyhyen ja pitkän aikavälin ilmiöitä muutoksineen ja jatkuvuuksineen historianantutkija tuo kansainvälisten suhteiden tutkimukseen myös kronologian tajua. Osa tapahtumista on rakenteellisia, pitkäkestoisia ilmiöitä; osa kestää lyhyemmän aikaa. Historioitsija on tottunut siirtämään tarkastelunsa nopeista tapahtumista pitkäaikaisiin ilmiöihin ja etsimään kytköksiä niiden väliltä. Tutkiessaan mitä aihetta tahansa – Turun Palloseurasta Kreikka-paketteihin ja kotieläinten kohtelusta ensimmäisen maailmansodan syihin – erilaiset mittakaavat sekä ”zoomaaminen” niin eteen- kuin taaksepäin ovat historioitsijan tärkeitä työkaluja. Suurta päätöstä selitettävässä täytyy liikkua monilla erimittaisilla ajanjaksoilla, tasoilla ja alueilla: ihmisistä valtioihin, kulttuurista talouteen.

Kansainvälisten suhteiden historia on siis onnistunut säilyttämään vireytensä ja uudistumaan²¹. Vaikka Suomessa alalla ei ole näkynyt samaa systemaattista kollektiivista pohdintaa kuin sotahistoriassa²², kansainvälisiä suhteita ja erityisesti Suomen ulkosuhteita on 1980-luvulta lähtien tutkittu laajemmin kuin ennen. Tutkimuskohteiksi ovat tulleet kansainväliset taloussuhteet, bilateraalit suhteet, diplomaattinen edustaminen, kotimaisen ja ulkopoliittisen kentän väliset suhteet, Suomi-kuvatyö, propaganda ja erilaisten sisäpolitiikan ”keskitason” toimijoiden ulkosuhteet. Ulkomaalaisia arkistoja on alettu käydä systemaattisesti läpi, ja kenttä on huomattavasti laajentunut. Tämä akateeminen vireys keskittyy kuitenkin edelleen vahvasti kansalliseen kontekstiin, eikä se yleensä saavuta kirjakaupan hyllyjä. Myyntilistoja hallitsevat kansainvälisten suhteiden tutkimuksen osalta ylivoimaisesti Suomen päätöksentekoon liittyvät esitykset, kirjat toisesta maailmansodasta, elämäkerralliset suurmieshistoriat sekä kansallisia arpia rapsuttavat lukuisat puoliesseistiset synteieskirjat.

Uudistumisensa myötä tutkimusala muistuttaa nykyään sateenvarjoa, tai pikemminkin eräänlaista kuplahallia, jonka suojiin mahtuu paljon erilaisia tutkimusintressejä, näkökulmia ja metodeja. Muun muassa T. G. Otte on tuonut esiin tämän sisäisen hajonnan ja julistanut haluavansa keskittyä politiikan ja diplomatian omaan logiikkaan, valtion ja johtajien keskeisyyteen kansain-

---

Reynolds, *International History, the Cultural Turn and the Diplomatic Twitch*. *Cultural and Social History* 3:1 (2006), 75–91. Verkoston kotisivulla <https://newdiplomatchistory.org/> (3.11.2017) lukee, että: ”Diplomatic history as a discipline is now being rediscovered as historians have become more receptive to trends in cultural studies, to advances in the social sciences, and to the mutual incorporation of state and non-state actors into the study of global, international, and transnational history. This in turn is transforming our understanding of ‘diplomacy’ and the identity of ‘the diplomat.’”

19. Jessica C. E. Gienow-Hecht & Frank Schumacher (toim.) *Culture and International History*. Berghahn Books 2004; Robert Jervis, *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton University Press 1976. Suomessa varhaisemat esimerkit tästä kansainvälisten suhteiden historian kentän laajentamisesta löytyy esimerkiksi kirjoista Jorma Kalela, *Grannar på skilda vägar*. Söderströms 1971, ja Michael Berry, *American Foreign Policy and the Finnish Exception. Ideological Preferences and Wartime Realities*. SHS 1987.

20. Arno Mayer, *Policy and Diplomacy of Peace-Making. Containment and Counter-revolution at Versailles, 1918–1919*. Knopf 1967, 30.

21. Saadakseen käsityksen alan kehityksestä lukija voi vertailla Trachtenbergin hyvin klassista lähestymistapaa (esim. kirjassa *The Cold War and After. History, Theory and the Logic of International Politics*. Princeton University Press 2012) Patrick Finneyn kokoaman teoksen metodologiseen runsauteen: Finney (toim.) 2005. Ks. myös Matt Schumann & Karl Schweizer, *The Revitalization of Diplomatic History. Renewed Reflections*. *Diplomacy and Statecraft* 19:2 (2008), 149–186; Jean-Michel Guieu, Claire Sanderson (toim.) *L'historien et les relations internationales. Autour de Robert Frank*. Publications de la Sorbonne 2012.

22. Näkyvämmän sotahistorian metodologinen ponnistus on näkynyt kirjassa Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (toim.) *Ihminen sodassa*. Minerva Kustannus 2006.

välisissä suhteissa²³. Otten mukaan tämä on myös ”pragmaattinen” valinta, joka takaa, että kansainvälisten suhteiden historia pysyy relevanttina myös suhteessaan nykypäivän päätöksentekijöihin ja yhteiskuntiin. David Reynolds ja Robert Buzzanco²⁴ korostavat hekin kansainvälisten suhteiden historian fokuksen paluuta politiikkaan, poliittiseen päätöksentekoon, poliittiseen vallankäyttöön ja valtiollisiin toimijoihin – Buzzancon sanoin ”*back to the beef*”. Jessica Gienow-Hecht ehdottaa kahta tapaa toimia laajenevassa tutkimuskentässä: fokuksen siirtämistä kokonaan muualle – kulttuuriin, talouteen, yhteiskuntiin, transnationaaliin ryhmiin – tai sen laajentamista siten, että poliittisen päätöksenteon selittämässä otetaan huomioon aikaisempaa useampia asioita, taustatekijöitä ja tasoja henkilöistä valtiollisiin järjestöihin²⁵. Vaikka jälkimmäinen sopinee parhaiten suomalaisen poliittisen historian perintöön, todellisuudessa nämä lähestymistavat elävät vahvasti rinnakkain nykypäivän suomalaisessa kansainvälisten suhteiden historiassa. Laajempi perspektiivi sekä ajallisesti että temaatistisesti on tullut alalle jäädäkseen.

Suomessa työsarkaa riittää tulevaisuudessakin. Ulkoasiainministeriön arkistojen säännöllinen avaaminen 25 vuotta tapahtumien jälkeen paljastaa meille pikkuhiljaa 1990-luvun alkua. Toisesta päästä poliittisen historian aikajanaa voitaisiin 1800-luvun autonomisen Suomen ulkosuhteita pohtia laajemmin. Perspektiivin laajentuminen muihin tekijöihin kuin valtio antaa mahdollisuuden pohtia lukuisten organisaatioiden ja intressiryhmien kansainvälistä roolia. 1900-luvun aikaiset julkiset tai yksityiset ryhmät, jotka ovat toimineet diplomaattisessa ominaisuudessa, suomalaiset toimijat kansainvälisissä järjestöissä, konsulit, raja-alueet, kansainvälistymisprosessi, teknologian kehitys, kansainväliset kulttuuriset suhteet, suomalaisuuden kehitys globaalissa vuorovaikutuksessa, taloudellisten intressiryhmien kansainvälinen toiminta, kehitysapu tai suomalaisten mielikuvat kansainvälisistä suhteista ovat tulleet tutkimuksen kohteiksi tai vielä odottavat tutkijaansa. Tieteellisesti kansainvälisten suhteiden

historian ja ylipäänsä poliittisen historian kenttä on Suomessa pääosin terve ja monipuolinen, dominoivan statuksen menetyksestä ja muille historianaloille avautumisestaan huolimatta – vai kenties nimenomaan noiden ansiosta?

Nykyaikana alaan, samalla kuin yleensä historiantutkimukseen, kohdistuu kuitenkin paineita muualta kuin sen sisältäpäin. Historiantutkimuksen pyrkimykset tuntuvat soveltuvan huonosti innovatiiviseen, hallintopainotteiseen ja ”sovellettavan tieteen” yliopistoon sekä hallitusjohtoiseen strategiseen rahoitukseen. Vielä huolestuttavampaa on tieteen arvon kyseenalaistuminen ja tieteellisen kulttuurin mureneminen mielipiteiden välisiksi riidoiksi.

Historioitsijat ovat vähintäänkin puoliksi tarinoiden kertojia; historiankirjoituksessa on tunnelmallinen, aistillinen, taiteellinen aspekti. Me historioitsijat kirjoitamme tullaksemme luetuiksi, ja tämä toivomus herättää meissä luonnollisen intressin metodeihin, joilla voi vaikuttaa lukijaan ja saada hänet kiinnostumaan. Nykyaikana, kun luottamus kaikkiin instituutioihin – muun muassa tieteeseen – on vakavassa kriisissä, meidän historiankirjoittajien kiinnostus ihmisten kohtaloihin ja kokemuksiin, pyrkimys empatiaan ja sen viljeleminen sekä kokeneisuus kielenkäytössä ovat erittäin tärkeitä työmme osia. Koska yleisön kiinnostus menneisyyteen on edelleen valtavaa, meidän vastuullamme on varmistaa, että mielenkiintoon vastataan myös tieteen näkökulmasta.

Kiinnostukseen vastaamiseen liittyy eräänlainen riski. Kirjassaan *The Giant*, O’Brien Hilary Mantel kuvaa tarinankertojana esiintyvää jättiläistä, joka tarinoita kertoessaan muuttaa kertomukseensa sen mukaan, mitä hänen yleisönsä haluaa. Lopulta jättiläinen huomaa, että tarinat ovat vääristyneet, historia (*history*) on muuttunut tarinoiksi (*stories*). Historioitsija on samassa asemassa kuin O’Brien. Meidän tieteenalamme kiinnostaa ja on useimmiten helppoa selittää, ja me pyrimme koskettamaan laajaa yleisöä. Mutta jos perustelumme ovat heikkoja tai jos pyrimme ennen kaikkea tyydyttämään lukijamme tai yhteiskuntamme odotuksia, me huijaamme sekä itseämme että

23. Otte 2005.

24. Robert Buzzanco, Commentary. Where’s the Beef? Culture without Power in the Study of U.S. Foreign Relations. *Diplomatic History* 24 (2000), 623–632.

25. Jessica Gienow-Hecht, Nation Branding. Teoksessa Jost Dülffer & Wilfried Loth (toim.) *Dimensionen internationaler Geschichte*. Oldenbourg 2012, 65–85.

lukijaamme. Nykyaikana on tärkeää yleistajuistaa, tehdä tiede helposti ymmärrettäväksi, ja historioitsijat osaavat tehdä sen paremmin kuin monet muut²⁶. Mutta työhömmme kuuluu lukijan järkeen vetoaminen sekä sellaistenkin asioiden pohtiminen, jotka eivät kiinnosta ketään, sellaisillakin tavoilla, jotka eivät miellytä ketään. Jotkin menneisyyden tapahtumat vaativat lukijalta ponnistelua, koska ne ovat epämiellyttäviä, häpeällisiä tai monimutkaisia. Jotkin eivät sovi ajan henkeen, yleisön näkemyksiin tai kansankunnan rakentamisen tarpeisiin. Joitakin tunnettuja kategorioita – kuten ”valtio” ja ”kansankunta” – on joskus pakko purkaa ennen kuin menneisyyttä voidaan ymmärtää. On tärkeää esittää laajalle yleisölle myös, miten tiedettä tehdään tietyin tavoin, tietyillä ehdoilla. Luottamus tieteeseen ei palaa huijaimalla tai myötäilemällä lukijakuntaa, emmekä saa olla pelkästään tarinoita kertovia hassuja jättiläisiä. Menneisyyttä on kunnioitettava, tutkittava sen oman logiikan ja sen omien sääntöjen mukaisesti. Tutkimuksen pitää sisältää todisteita, pohdintaa ja rehelliisyyttä lukijaa kohtaan.

Vaikka historiantutkimus on aineellisesti hyödyttöntä,²⁷ se ei ole merkityksetöntä. Tutkijan perusasenne on demokraattisessa yhteiskunnassa erityisen tärkeä. Historioitsijan tapa suhtautua maailmaan eli halu ymmärtää ilmiöitä ja tapahtumia laajasti ja oikeissa asiayhteyksissään, niin menneisyydessä kuin nykyajassakin, lienee historiantutkimuksen tärkein anti, tärkeämpi kuin

lukeneisuus tai ”menneistä virheistä oppiminen”. Historiantutkimus vastaa universaaliin henkiseen tarpeeseen: tarpeeseen kertoa ja kuunnella tarinoita, tarpeeseen pohtia järjestyneesti menneisyyttämme ja ajatukseen, että siinä prosessissa kerromme myös usein jotain merkittävää omasta ajastamme. Juuri tästä puhuu Elizabeth Bishop runossaan *At the Fishhouses* runoilijan symbolisella kielellä. Kirjoittaessaan talvisesta merivedestä Bishop itse asiassa kuvailee, kuinka vaikeaa ja kipeää ymmärtäminen on, ja korostaa tietämyksemme (*knowledge*) suhdetta aikaan ja oman aikamme orgaanista kytköstä menneisyyteen:

*If you tasted it, it would first taste bitter
then briny, then surely burn your tongue.
It is like what we imagine knowledge to be:
dark, salt, clear, moving, utterly free,
drawn from the cold hard mouth
of the world, derived from the rocky breasts
forever, flowing and drawn, and since
our knowledge is historical, flowing, and flown.*²⁸

Ihmiset ja yhteiskunnat elävät ajassa. Menneisyytensä ja ajallisuutensa ymmärtämiseksi ne tarvitsevat ammattimaisia historiantutkijoita, jotka eivät ainoastaan kerro tarinoita vaan myös pohtivat tieteellisesti. Vaihtoehto on joutua – ihmisenä tai yhteiskuntana – sellaisen menneisyyden vangiksi, jota tunnemme vain myyttien ja valheiden avulla, josta näemme vain osia, mutta jota emme ymmärrä.

26. Hilary Mantel, *The Giant, O'Brien*. Picador 1998 (pokkarina 2007). Kirjoittaessaan nk. *fake news* -ilmiöstä Paris Nanterre -yliopiston viestintä- ja mediatutkimuksen professori, vuonna 2017 menehtynyt Louise Merzeau korosti sitä syvää luottamuskriisiä, joka esiintyy koko ongelman ytimessä: väärin tietojen levittämistä vastaan nk. *fact checking* -menetelmät eivät riitä, jos faktojen tarkistajia pidetään auktoriteettihahmoina, joihin ei enää luoteta. Wikipediaa esimerkkinä käyttäen Merzeau kehottaa pohtimaan keinoja, miten voitaisiin perustaa yhteisiä ”luottamuksen elintiloja” (*écosystèmes de confiance*), joissa olisi mahdollista rakentaa uudestaan luottamusta ja jakaa tietoa. Ks. Louise Merzeau, *Les fake news, miroir grossissant de luttes d'influences*. Artikkelin sivustolla *InaGlobal* 19.05.2017 (päivitetty 31.5.2017), <http://www.inaglobal.fr/idees/article/les-fake-news-miroir-grossissant-de-luttes-d-influences-9713> (18.9.2017). Tiina Raevaara taas on kolumnissaan korostanut, miten tieteen tulosten tiivistäminen yleistajuisiksi voi johtaa asiantuntijoiden väheksymiseen: <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/mielipide-kotimaa/ojasta-allikkoon-tieteen-tulosten-tiivistaminen-yleistajuisiksi-voi-johtaa-asiantuntijoiden-vaheksymiseen/> (20.9.2017). Kirjassaan Raevaara tiivistää ongelman ja ehdottaa mahdolliseksi ratkaisuksi tutkijoiden ja toimittajien välistä dialogia sekä tieteellisen prosessin parempaa selittämistä yleisölle (ks. Tiina Raevaara, *Tajuauko kukaan? Opas tieteen yleistajuistajalle*. Vastapaino 2016).

27. Henry Rouso aloittaa kontribuutiossa Emmanuel Laurentinin kirjaan provokatiivisesti näin: ”*A quoi sert l'histoire? À rien...*” (Emmanuel Laurentin (toim.), *À quoi sert l'histoire aujourd'hui?* Bayard 2010, 162).

28. Elizabeth Bishop, *At the Fishhouses*. Teoksessa *The Complete Poems, 1927–1979*. Farrar, Straus and Giroux 1983 [1979]. Helena Sinervo on kääntänyt runon suomeksi vuonna 1997 (Elizabeth Bishop, *Matkaksymyksiä*. Valikoinut ja suomennanut Helena Sinervo. WSOY 1997): Jos maistaisit sitä, se maistuisi ensin karvaalta, / sitten suolaiselta, sitten se varmaan polttaisi kieleäsi. / Sellaiseksi kuvittelemme tiedon: / pimeää, suolaista, kirkasta, liikkuvaa, äärimmäisen vapaata, maailman kylmästä ja kovasta suusta saatua, / kivisistä rinnoista polveutuvaa, / ikuisesti virtaavaa ja saatua, ja koska / tietomme on historiallista: virtaava ja virrannutta.